

УДК 796.03

Володимир Нечипоренко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-8815-6581

DOI 10.24139/2312-5993/2023.03/249-257

НАЦІОНАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті висвітлено національні стратегії розвитку фізичної культури і спорту в шкільній освіті країн Європейського Союзу. З'ясовано, що європейські країни демонструють різні підходи до розробки стратегій розвитку фізичного виховання та популяризації фізичної активності. Означені стратегії можуть зосереджуватися на фізичному вихованні в школах або ширше націлюватися на суспільство в цілому, водночас пропонуючи заходи, спрямовані безпосередньо на школярів. Стратегія часто забезпечує загальну основу для розвитку фізичного виховання та фізичної активності. Виявлено, що основними цілями національних стратегій країн ЄС є фізичний, особистісний та соціальний розвиток учнівської молоді.

Ключові слова: фізична культура, фізичне виховання, спорт, учнівська молодь, національні стратегії розвитку фізичної культури і спорту, країни Європейського Союзу.

Постановка проблеми. У період дитинства та юності фізичне виховання в школі надає чудову можливість розвинути й удосконалити навички, які допоможуть перебувати в гарній фізичній формі та мати міцне здоров'я протягом усього життя. Раннє оволодіння базовими навичками дозволяє молоді краще зрозуміти цінність фізичної активності та стимулює продовжувати цю діяльність під час навчання в закладах вищої освіти, у дорослому житті – як у межах професійної діяльності, так і під час дозвілля.

Однак, фізичне виховання не обмежується розвитком фізичних навичок і виконанням розважальних функцій. Із залученням до багатьох фізичних вправ приходять знання та розуміння, зосереджені на таких принципах і поняттях, як «правила гри», чесна гра й повага, тактичне і фізичне усвідомлення, а також соціальне усвідомлення, пов'язане з особистісною взаємодією та командними зусиллями в багатьох видах спорту. Цілі, що виходять за межі фізичного виховання та спорту, наприклад міцне здоров'я, правильний особистісний розвиток і соціальна інтеграція, надають додаткової ваги важливості занять фізичною культурою та спортом під час навчання в школі.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема фізичної активності учнівської молоді, зміцнення її фізичного та психічного здоров'я та дотримання нею здорового способу життя неодноразово ставала

предметом наукового інтересу українських учених В. Білецької, О. Вергуша, М. Крука, О. Ливацького, П. Рибалка, Т. Круцевич, А. Ребрини, Д. Солопчука, О. Цибанюк, Б. Шияна та ін. Разом із тим, вивчення національних стратегій розвитку фізичної культури і спорту в шкільній освіті країн Європейського Союзу поки що не стало предметом спеціального розгляду.

Мета статті – висвітлити національні стратегії розвитку фізичної культури і спорту в шкільній освіті країн ЄС.

Методи дослідження. Реалізація мети передбачала використання низки теоретичних методів: аналіз нормативних документів як загальноєвропейського рівня, так і національного рівня окремих держав-членів ЄС, узагальнення, систематизація отриманої інформації.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти безпосередньо до розгляду національних стратегій розвитку фізичної культури і спорту, звернемося до загальноєвропейських документів, присвячених досліджуваному питанню. Зокрема, на суспільній цінності фізичного виховання та спорту наголошено в низці документів Європейської Комісії.

У своїй «Білій книзі зі спорту» (White Paper on Sport) (European Commission, 2007a), Комісія зазначила, що час, використаний для занять спортом (під час шкільних уроків фізкультури, позакласних заходів тощо), може має значну користь для освіти та здоров'я.

Рекомендації ЄС «Фізична активність, що зміцнює здоров'я» (Health Enhancing Physical Activity) (EU Working Group "Sport & Health", 2008) привертають увагу до проблем фізичного та психічного здоров'я, викликаних зниженням фізичної активності молоді та супутнім збільшенням сидячого способу життя й ожиріння. Згідно з Рекомендаціями, до 80 % дітей шкільного віку займаються фізичною активністю виключно в школі, разом із тим, вони повинні мати принаймні одну годину легкої фізичної активності щодня. Достатня кількість часу, присвяченого спорту та фізичній активності в школі, як у межах навчальної, так і в позанавчальній діяльності, може зробити ключовий внесок у здоровий спосіб життя молоді особистості.

Принагідно зауважимо, що протягом тривалого часу Європейська Комісія не мала будь-яких правових підстав для подальших досліджень впливу фізичної активності на здоров'я молоді, оскільки лише держави-члени ЄС відповідали за впровадження заходів, пов'язаних із фізичним вихованням і спортом у

школі. Також ці види діяльності не були визнані ключовою компетентністю для навчання впродовж життя в Європейській системі стандартів (European Reference Framework) (European Commission, 2007b). У результаті, загаді вище ініціативи, як-от Біла книга та Керівні принципи ЄС, не мали правових чи нормативних актів підкріплення.

Ст. 165 Лісабонського договору ЄС 2009 року дещо змінила означену ситуацію, оскільки Європейський Союз отримав правову основу для введення нової ключової компетентності щодо спорту, для розвитку якої необхідним є запровадження Європейського виміру у спорті. Договір також дає право Європейському Союзу «сприяти просуванню питань європейського спорту» та визнає соціальну й виховну функцію спорту. Із розширенням повноважень постало питання якості фізичного виховання та спорту, що знайшло відображення в Комюніке Європейської комісії про спорт (European Commission Communication on Sport) (European Commission, 2011), у якому деякі держави-члени ЄС висловили занепокоєння щодо якості програм фізичного виховання та кваліфікації вчителів, які в них беруть участь.

Промоція фізичного виховання в школах передбачає запровадження або адаптацію політики, спрямованої на підвищення загальної обізнаності про соціальну та виховну цінність фізкультурної та спортивної діяльності впродовж усього життя. У багатьох країнах такі дії вимагають стратегічного та раціонального підходу до мобілізації молоді на визнання цього принципу та створення для них можливостей брати участь у такій діяльності.

Реформи в означеній галузі стали свідченням для освітянської спільноти, що дане питання перетворилося на пріоритет уряду. Національні стратегії можуть охоплювати реформи курикулуму, підтримку вчителів, перегляд фінансування, різноманітні регіональні чи місцеві ініціативи та інші відповідні дії. Зазвичай у країнах ЄС стратегії розробляються центральними органами влади (наприклад, міністерствами освіти та спорту чи міністерствами охорони здоров'я). Однак вони, як правило, є результатом тісної співпраці між різноманітними органами і групами, які можуть включати спортивні асоціації та федерації, олімпійські комітети, учителів, учнів, батьків і партнерів з приватного сектора.

Відсутність національної стратегії може означати, що центральна влада вважає місцеву владу чи самі школи найкращими для виконання відповідних заходів. Проте, деякі країни можуть започаткувати широко-

масштабні, централізовано скоординовані ініціативи для сприяння фізичному вихованню та фізичній активності, незалежно від того, чи мають вони національну стратегію в цій сфері (European Commission, European Education and Culture Executive Agency, Eurydice, 2015).

Європейські країни демонструють різні підходи до розробки стратегій популяризації фізичного виховання та фізичної активності. Установлені національні стратегії часто базуються на результатах попередніх, або на проєктах чи результатах досліджень у сфері фізичного виховання. Вони також можуть бути результатом процесу консультацій із залученням різних зацікавлених сторін, таких як спеціалізовані органи чи експерти у спортивному секторі. Наявні стратегії не завжди визначають конкретні дії. Проте вони вказують на напрями та сфери, де потрібні зміни та вдосконалення. Таким чином, вони передбачають розробку й упровадження конкретних заходів або дій у певних сферах.

Стратегії можуть зосереджуватися на фізичному вихованні в школах або ширше націлюватися на суспільство в цілому, водночас включаючи заходи, спрямовані безпосередньо на школярів. Стратегія часто забезпечує загальну основу для розвитку фізичного виховання та фізичної активності. Тоді конкретні дії або безпосередньо згадуються в стратегії, або розробляються пізніше, відповідно до її загальних цілей (там само).

Країни, які не мають стратегії чи широкомасштабної ініціативи, часто посиляються на національні рамки та навчальні програми як на основні документи, що регламентують процес фізичного виховання. Хоча це не стратегії, проти вони можуть бути дуже детальними документами, що охоплюють усі питання розвитку навчального та позашкільного фізичного виховання в школі.

Варто наголосити, що відповідно до доповіді Eurydice «Фізичне виховання та спорт у школах Європи» (*Physical Education and Sport at School in Europe*, 2013), принаймні половина охоплених систем освіти мають національні стратегії розвитку фізичного виховання та рухової активності в школі.

Означені стратегії поширюються на фізичне виховання в початковій та середній школі в межах загальної стратегії певної країни, що охоплює ширші верстви населення, як, наприклад, у Латвії та Словенії, або більше орієнтовані безпосередньо на молодь, як у Великій Британії (Англії) (*Physical education and sport in schools*, 2019). Водночас, у деяких країнах стратегії розроблені спеціально для

фізичного виховання та шкільного спорту (Болгарія, Іспанія та Хорватія). Стратегії можуть охоплювати всі або певний освітній рівень. Також окремі країни включають дії або політику, спрямовану конкретно на певні цільові групи (учні з особливими освітніми потребами, талановита молодь та ін.).

Цілі національних стратегій можуть відрізнятися від однієї країни до іншої відповідно до поточних політичних, економічних та соціальних пріоритетів. Найчастіше цілями виступають: збільшення кількості молодих людей, які займаються спортом; підвищення обізнаності про цінність фізичного виховання; розвиток позитивного ставлення до фізичної активності та мотивація молоді до участі в цій активності протягом усього життя. Таким чином, у багатьох національних стратегіях йдеться про роль фізичної активності та спорту у зміцненні здоров'я та здорового способу життя, а також про їхній ширший внесок у фізичний, особистісний та соціальний розвиток.

Однак, інші національні стратегії більше зосереджені на конкретних питаннях, орієнтуючись лише на одну або декілька загальних цілей. Наприклад, здоров'я учнів і здоровий розвиток є сучасним стратегічним пріоритетом для таких країн, як Австрія, Румунія, Словенія та Велика Британія (Уельс). Такі країни, як Латвія та Хорватія у своїх національних стратегіях зосередили увагу на важливості відповідних спортивних споруд та обладнання. Загалом, означені національні стратегії підкреслюють необхідність покращення якості й доступності спортивної інфраструктури для учнівської молоді та її відкритості для широкої спільноти (*Physical Education and Sport at School in Europe*, 2013).

Усі країни однакові в тому, що фізичне виховання не може обмежуватися лише вдосконаленням фізичних здібностей, оскільки цей процес пов'язаний із набагато ширшим спектром навичок, зокрема емоційними та соціальними, а також когнітивними процесами, мотивацією та моральним вихованням. Відповідно, можемо зазначити, що майже всі країни ідентифікують фізичний, особистісний і соціальний розвиток учнівської молоді як основні цілі своїх національних стратегій.

Фізичний розвиток впливає із самої сутності фізичного виховання, оскільки на таких заняттях, як правило, першочергове значення приділяється розвитку фізичних та рухових якостей. Таким чином діти і молодь вчать розвивати свої фізичні здібності: координацію, швидкість реакції, спритність, витривалість, гнучкість, рівновагу, силу тощо.

У свою чергу, такі країни, як Литва та Угорщина посиляються на бажаність додаткових якостей, таких як правильна постава і регулярне дихання. Заняття також спрямовані на розвиток моторики, пов'язаної з конкретними видами спорту та спортивних ігор. Ще одним призначенням фізичного виховання є компенсація годин, проведених сидячи на більшості інших уроків у класі та, загалом, усунення негативного впливу малорухливого способу життя.

Фізичний розвиток тісно пов'язаний зі зміцненням здоров'я та здорового способу життя, зокрема й отриманням задоволення від фізичної активності та вправ протягом усього життя. Майже всі країни підкреслюють, що життєво важливо оцінити цінність такої діяльності для здоров'я з метою покращення якості життя. Учнівській молоді також слід надати можливість більше дізнатися про фактори, що впливають на їхні фізичні здібності. Нарешті, фізичне виховання забезпечує умови та середовище, у яких вони можуть самостійно перевірити свою фізичну форму, експериментувати з певними видами діяльності та, за бажанням, займатися ними у вільний час.

Особистісний розвиток. Фізичне виховання може зробити вирішальний внесок в особистісне зростання молодих людей, допомагаючи їм розвинути фізичну обізнаність і віру у власні фізичні здібності разом із загальним відчуттям тілесного благополуччя і, таким чином, більшою впевненістю в собі й самоповагою. Фізична культура також розвиває в них силу волі, почуття відповідальності, терпіння та мужність. У той самий час це допомагає їм реально усвідомлювати власні фізичні та інші здібності, а також розвинути вміння приймати себе і терпіти відмінності в інших. Користь фізичної активності для здоров'я також сприяє збалансованому психічному настрою. Фізичне виховання має на меті розвиток самостійної наполегливої поведінки в різноманітних ситуаціях і дає змогу молодим людям обговорювати і знаходити шляхи конструктивної боротьби з негативними емоціями та стресом. Крім того, декілька країн – Латвія, Угорщина, Мальта та Велика Британія (Англія) – наголошують на тому, як фізкультурна та спортивна освіта в школі надає конкурентну перевагу для особистісному розвитку. Учні беруть участь у спортивних змаганнях або заходах, у яких вони вчаться змагатися і долати різноманітні виклики. Вони також навчаються планувати, втілювати в життя та оцінювати дії, ідеї й виступи. Вони мають можливість поекспериментувати з різними ролями, такими як гравці, арбітри, організатори і глядачі, а також застосувати стратегії та тактики.

Натомість Фінляндія дотримується іншого підходу, який заохочує розвиток навичок як для індивідуальної роботи, так і для співпраці, але без того самого акценту на конкуренцію.

Соціальний розвиток охоплює дуже широкий спектр навичок. Деякі країни орієнтуються на набуття «м'яких навичок», таких як комунікативні навички та конструктивна співпраця з іншими на рівних. Багато країн підкреслюють цінність інтеграції учнівської молоді в суспільство, а також виховання та вдосконалення їхнього почуття солідарності, соціальної взаємодії, командної роботи та командного духу, чесної гри та їхньої поваги до правил та інших, як частину розвитку їх соціальної особистості.

Кілька країн твердо відзначили важливість ширших гуманістичних та екологічних цінностей. Ісландія наголошує на важливості відповідальності перед живими істотами та навколишнім середовищем, тоді як Данія підкреслює, що фізичне виховання дозволяє дітям і учнівській молоді усвідомити їхню відповідальність за власне життя й показати їм, як брати участь у суспільстві.

Деякі країни йдуть навіть далі і наголошують на тому, що спорт може зробити ключовий внесок у запобігання насильству. Деякі країни підкреслюють важливість фізичного виховання для спорту в суспільстві. Чехія, Естонія та Угорщина наголошують на тому, що вони заохочують молодь спостерігати та брати участь у спортивних заходах, а також регулярно отримувати інформацію про спорт. Ліхтенштейн розглядає спорт як культурний компонент суспільства, який, таким чином, сприймається як предмет суспільного інтересу.

Також зауважимо, що обов'язковою складовою національних стратегій розвитку фізичної культури і спорту країн ЄС є результати навчання. Відповідно, країни обирають різні способи визначення результатів навчання з фізичного виховання в школі. Більшість із них описують загальні, якісні цілі як свій фокус. Це можна пояснити тим фактом, що різниця між національними цілями та результатами навчання у фізичному вихованні є не дуже чіткою, і розмежувати їх може бути важко.

Як і національні цілі, результати навчання зазвичай охоплюють навички, пов'язані з фізичним, особистісним і соціальним розвитком, і підкреслюють важливість здорового способу життя. Особливо це стосується країн, у яких школи можуть вільно вибирати та впроваджувати ті заходи з фізичного виховання, які найкраще

відповідають якісним цілям. Деякі країни, які встановлюють якісні цілі, також посиляються на точні фізичні навантаження у таких видах спорту, як гімнастика чи легка атлетика, як результати навчання.

На відміну від умінь і навичок, визначених як національні цілі фізичного виховання, результати навчання є більш детальними, ніж основні цілі, або розширюють їх сферу. Наприклад, питання здоров'я та позитивного ставлення до фізичної активності протягом усього життя згадуються в національних цілях, і майже в усіх країнах є результатами навчання. Більш конкретно, однак, це також означає подолання ожиріння та вивчення питань харчування і дієти. Крім того, фізичне виховання спрямоване на розвиток особистої гігієни, запобігання травмам, підвищення обізнаності та знань про ризики й заходи безпеки, а також навчання молоді, як реагувати в надзвичайних ситуаціях.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Аналіз національних стратегій розвитку фізичної культури і спорту в шкільній освіті країн ЄС дозволив дійти висновку, що фізична культура і спорт є пріоритетом освітньої політики європейських країн, незважаючи на те, чи мають вони окремі стратегії для розвитку фізичної культури і спорту в шкільній ланці, чи мають загальну для всіх освітніх рівнів стратегію. Незважаючи на певні відмінності й національні особливості окремих країн, основними напрямками розвитку особистості, визначеними в національних стратегіях, є фізичний, особистісний та соціальний.

Перспективи наших подальших наукових розвідок пов'язані з дослідженням напрямів виховної діяльності молодіжних спортивних організацій країн Європейського Союзу, що дозволить цілісно дослідити особливості реалізації національних стратегій щодо розвитку фізичної культури і спорту та їх вплив на здоров'я і добробут учнівської молоді.

ЛІТЕРАТУРА

- European Commission (2011). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Developing the European Dimension in Sport*. COM(2011) 12 final. Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0012:FIN:EN:PDF>.
- European Commission (2007a). *White Paper on Sport*. COM(2007) 391 final. Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0391:FIN:EN:PDF>.
- European Commission (2007b). *Key Competences for Lifelong Learning – European Reference Framework*. Retrieved from:

http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-learning/keycomp_en.pdf.

European Commission, European Education and Culture Executive Agency, Eurydice (2015). *Physical education and sport at school in Europe*. Publications Office.

Retrieved from: <https://data.europa.eu/doi/10.2797/49648>

EU Working Group "Sport & Health" (2008). *EU Physical Activity Guidelines*. Retrieved from: http://ec.europa.eu/sport/library/documents/c1/eu-physical-activity-guidelines-2008_en.pdf

UNESCO (2015). *International Charter of Physical Education, Physical Activity and Sport*

Retrieved from: <https://en.unesco.org/about-us/legal-affairs/international-charter-physical-education-physical-activity-and-sport>.

Introduction to Sport For Development and Peace. Retrieved from:

<https://www.sportsthinktank.com/uploads/sport-for-international-devt.pdf>.

Physical Education and Sport at School in Europe (2013). Eurydice Report. Retrieved

from: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/publications/physical-education-and-sport-school-europe>.

Physical education and sport in schools (2019). Retrieved from:

<https://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/33549/1/SN06836.pdf>

SUMMARY

Nechyporenko Volodymyr. National strategies for physical education and sports development in school education of the European Union countries.

The article highlights national strategies for physical education and sports development in school education in the European Union countries. It is found that European Union countries demonstrate different approaches to formulating strategies for the development of physical education and popularization of physical activity. Identified strategies may focus on physical education in schools or more broadly target society as a whole, while offering interventions aimed directly at schoolchildren. The strategy often provides a general framework for the development of physical education and physical activity. It is revealed that the main goals of the national strategies of the EU countries are the physical, personal and social development of schoolchildren.

It is determined that physical development follows from the very essence of physical education, since in such classes, as a rule, primary importance is attached to the development of physical and motor qualities. In this way, children and young people learn to expand their physical abilities, develop coordination, reaction speed, dexterity, endurance, flexibility, balance, strength, etc. Physical education can also make a crucial contribution to young people's personal growth by helping them to develop physical awareness and belief in their own physical abilities, together with a general sense of physical well-being and thus greater self-confidence and self-esteem. Physical culture also develops willpower, sense of responsibility, patience and courage. At the same time, it helps student youth to be realistically aware of their own physical and other abilities, as well as to develop the ability to accept themselves and tolerate differences in others. Social development covers a very wide range of skills, in particular soft skills, such as communication and constructive cooperation with others as equals. Physical education helps to integrate student youth into society, as well as nurture and improve their sense of solidarity, social interaction, teamwork and team spirit, fair play and respect for rules and others, as part of the development of their social personality.

Key words: physical culture, physical education, sport, student youth, national strategies for the development of physical education and sports, European Union countries.